

доповнюють яскраві епізоди Святого Письма, час і простір яких вибудований навколо агіоантропоніма: *Ось Господь зачинився із **святим Петром** у кузні, і через якийсь час вивели вони звідти молоду й гарну жінку, віддали її цигану й пішли далі собі* [2, с. 13]; *Раз Бог та **святий Петро**, та **премудрий Салимін** проходили повз пекло* [2, с. 24]; *Її жінки з глини змісили, як їм казав **Мойсей**, коли ходив по заповіді* [2, с. 17]; *Грім – це **святий Ілля** їздить з **Варнавою** на колісниці, а до неї прив'язана довга дошка* [2, с. 69].

Поряд із агіоантропонімами у текстах “Січової скарбниці” часовими і просторовими маркерами стають також агіотопоніми – назви святих місць чи місць зі Святого Письма: *Як хто був у **Єрусалимі**, так розказував: там, де жиди Христа мучили, осталося двоє жиденят* [2, с. 13]; *Люди недоробили панцини, а **Мусій** і давай виводить їх з **Єгипти*** [2, с. 94]. У такому контексті власна назва стає виразником міфологічного хронотопу, а тому для реципієнта є зрозумілим простір, де відбуваються події.

Найбільш значущими у створенні просторової та часової орієнтації тексту є реальні оніми. Моделювання подій давнього періоду передбачає відтворення історичного колориту цього часу, що проявляється у використанні власних назв, які одночасно вказують на дійсний або зниклий географічний об'єкт, а також є конкретним виразником часу. Демоніми, поряд з географічними назвами різних підгруп топонімів, є засобом створення міфологічного часу і простору. Ядром ономастичної лексики як засобу конкретизації часу і простору легенд і переказів Нижньої Наддніпряни є різні групи фонових онімів, які генетично є хроновідрізком. Відповідно, фонові ономастичні лексика “Січової скарбниці” виконує, окрім номінативної та текстотвірної функцій, яскраво виражену хронотопічну, оскільки бере участь у формуванні і часових, і просторових координат тексту.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Бучко Д., Ткачова Н. Словник української ономастичної термінології : Харків: Ранок-НТ, 2012. 256 с.
2. Січова скарбниця : Легенди та перекази Нижньої Наддніпряни / упор. В. Чабаненко. Запоріжжя : ЗДУ, 1999. 492 с.
3. Тяпкіна Н. І. Демонологічна лексика української мови : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2006. 233 с.

УДК 811.161.2'373.21

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2018-1-13>

## ЛОКАТИВНІСТЬ ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНА ОЗНАКА ОЙКОНІМІВ

Котович В. В., к. філол. н., доцент

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка  
вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич, Україна*

virako@ukr.net

У статті розглянуто шляхи відтворення мовно-культурної категорії простору в сучасних ойконімах України. Означено найчастотніші просторові показники в українській ойконімії: *передній – задній* та *верхній – нижній*. Виділено групи ойконімів, об'єднаних різними способами презентації моделей ‘За- + ...’, ‘Під- + ...’. Проаналізовано назви поселень, у яких локативна ознака відбита безпосередньо та опосередковано. Схарактеризовано ойконіми, у яких просторові відношення конкретизовано місцем розташування. Доведено новітність та історичну тяглість способів відтворення локативності в назвах населених пунктів.

*Ключові слова:* ойконім, лінгвокультурологічний аспект, простір, семантико-словотвірна модель, атрибутивні компоненти.

## LOCATION AS A LINGUISTICS AND CULTURAL OBJECTIV OF OIKONIMES

Kotovych V. V. PhD, associated professor

*Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University  
Ivan Franko str., 24, Drohobych, Ukraine*

In the article deals with ways of reproduction of the linguistic and cultural category of space in contemporary oikonims of Ukraine. The derivativeness of the locative oikonimes model, its historical continuity, the semantic loading of traditional nomens, and the mechanism of fixing the characteristics of the surrounding space in the name of the settlement are considered. To popular spatial indicators in Ukrainian oikonimes belong to the pair of the *front – the rear* and *upper – lower*. Among the spatial parameters of the front-rear the largest is the group of settlements names with the components of *Za-*, *Pid-*. The locative characteristics of the rear in the oikonimes expanse clearly corresponds to the model ‘*Za- + ...*’, the parameter front - the model ‘*Pid- + ...*’. The oikonimes ‘*Za- + ...*’ models are executed in several ways. Most often they arise as a result of substantiation and onimization of the middle form of relative prefix-suffixal adjectives. The second group of “rear” oikonimes with the original *For-* it is formed from the appetites, such as *forests, forests*, which already in the Proto-Slavic language was the property of the spatial value, so they were used to name settlements with a distinct locative characteristic. The space, outlined outside the natural and geographical object, is also reflected in the oikonimes formed according to the scheme ‘*Za- + apelative*’. Separately allocated group of settlements of Ukraine, in whose names the locative sign is reflected indirectly. This is an from locally ethnic oikonimes. The names of these settlements appeared due to the transfer of names of people to them at the place of their settlement. The locative parameter of the front in the oikonimes corresponds to the model ‘*Pid- + ...*’. They are designed in the same way as the derivatives of the ‘*Za- + ...*’ model.

The locative names of settlements with attributive components of the *upper* and *lower* ones are widely acknowledged in Ukrainian oikonimes. The spatial opposition of the oikonimes with the definitions of the *upper* - the *lower* or the components of the *upper-*, *lower-* was outlined by two main factors: *upper - lower* position in the territory (*top and bottom*) and *upper - lower* position relative to the river flow. The location of the settlement between the two objects is reflected in the oikonimes with *Mezhy-*, *Mizh-*. In the spatial dimension - these are onimes, identical to the names of the settlements with the attribute *Middle-*. By the oikonimes, in which the naming refers to the space, closely adjoining the names of the settlements, in which the spatial relationship is specified by the location. This is the latest derivative. They, as a rule, do not have historical analogues, formed in a semantic way, due to the substantiation and reduction of the apelagic with the prefixes *Na-*, *Nad-*, *Po-*, *Pry-*. Space as a linguistic and cultural characteristic of the present oikonimes is most often evidenced in the new names of settlements appearing on the geographical map of Ukraine from the middle of the last century. However, the All-Slavic prevalence and archaic models, modified according to the norms of modern phonetic-word-formation laws, indicate the historical continuity of the locally comprehending of the man of the inhabited space.

*Key words: oikonim, linguistics and cultural aspect, space, semantic-word-formation model, attributive components.*

Обжиття людиною простору та свідоме його ословлення – це ті базові категорії, які разом із категорією темпоральності формують фундаментальні просторово-часові відношення, створюють таку систему координат, за якої індивід відчуває себе в навколишньому світі. Мова як засіб сприйняття, осмислення та відтворення цього світу здатна виконувати роль посередника між свідомістю людини та об’єктивною дійсністю. “Семантична категорія локативності виражає відображені в свідомості людей різноманітні просторові відношення предметів і явищ, зокрема їхнє місцеперебування, напрямок руху, контактність та дистантність розташування” [10, с. 322].

Простір – багатозначний та багатовимірний. Філософія, соціологія, психологія, культурологія, географія, історія, фізика, біологія, математика, економіка, лінгвістика – ряд наук, де простір є об’єктом вивчення, – можна ще суттєво продовжити, а в колі лінгвістичних досліджень – соціолінгвістика, семасіологія, прагмалінгвістика, когнітивна лінгвістика, ономастика, лінгвокультурологія – тільки дешиця мовознавчих галузей, для яких осмислення категорії локативності стає базовим.

Лінгвофілософські сентенції В. Гака (“простір є однією з перших реалій буття, яку сприймає й диференціює людина” [3, с. 670]), Д. Замятина (“простір і час – найприродніші й найорганічніші координати культури будь-якого народу” [4, с. 2]), функціональний аспект просторових відношень, досліджуваний І. Вихованцем, В. Войцехівською, К. Городенською,

А. Загнітком, Н. Іваницькою, О. Кульбабською та ін. вченими, аналіз вербалізації концепту *простір*, здійснений К. Дудник, Ю. Лебеденко, Л. Саноцькою, Ю. Тимченко, С. Фоміною, та багато інших проблем із проекцією на висвітлення питань теорії локативності переконують, що в широкому розумінні вся “культура може бути витлумачена як діяльність з організації простору” [11, с. 112].

У такому ключі й окреслюємо **мету** нашої розвідки – схарактеризувати способи відображення простору в назвах теперішніх населених пунктів України. Безперечно, що сучасні ойконіми в абсолютній більшості, за влучним визначенням О. Карпенко, модифіковано. Значна частина історичних поселень зазнала перейменувань, окремі – неодноразових [5, с. 37]. Однак ціле покоління українців народилося й живе в колі сучасних ойконімів і саме ці ойконіми визначають розуміння специфіки закріплення за заселеними географічними об’єктами власних назв. Розглядаючи спосіб відтворення локативних відношень у назвах населених пунктів із погляду лінгвістичного втілення культури іменотворення, враховуємо дериваційну спроможність моделі, її історичну тяглість, семантичне навантаження традиційних номенів, механізм закріплення в назві села, селища, міста визначальних ознак навколишнього простору.

Просторові характеристики найглибше окреслено в мікротопонімах. Простір у таких онімах найбільш “автохтонний”, ословлений на рівні первісного народного сприйняття людиною довкілля. Не випадково О. Березович, виструктуровуючи концепцію географічного простору в топонімії, першочергово розглядає власні назви невеликих природних фізико-географічних або створених людиною об’єктів. Вчена констатує, що локалізація таких об’єктів у просторі за допомогою топонімаркерів прослідковується на основі базових параметрів: *ближній [близький] – далекий, правий – лівий, передній – задній; верх – низ; частина світу; початок – кінець* [1, с. 71].

Простір в ойконімії відбито за такою ж системою координат, однак кількісна репрезентація локативних мікротопонімів і просторових ойконімів цілком різна. Для ойконімів як для лексем доойконімного та ойконімного рівнів деривації базовими стають і апелятиви, й оніми, а з-поміж онімів – власні назви багатьох класів, уключаючи й клас мікротопонімів. Тобто ойконіми – продукт вторинної номінації. Якщо виникали вони стихійно, то закріплювалися як назви поселень уже усвідомлено. З часом первісна прозорість мотивації могла стертися, семантика затемнитися, а основною вимогою до модифікації старого / нового ойконіма ставала форма, відповідність аналогії, уподібнення назви до відомого апелятива, співвіднесеність із місцем побутування населеного пункту тощо. Аналізуючи власні назви поселень з ознакою просторовості, розглядаємо й їхні попередні іменування, щоб підтвердити факт постанови теперішнього ойконіма в середині ХХ ст. під час перейменування та “впорядкування” ойконімної системи України.

До популярних просторових показників належать пари *передній – задній* та *верхній – нижній*. Серед просторових параметрів *передній – задній* найбільшою є група назв поселень із компонентами **За-**, **Під-**. Локативній характеристиці *задній* в ойконімному обширі чітко відповідає модель ‘**За-** + ...’, параметрові *передній* – модель ‘**Під-** + ...’.

Ойконіми моделі ‘**За-** + ...’ оформлено декількома способами. Найчастіше вони постають унаслідок субстантивації та онімізації форми середнього роду відносних префіксально-суфіксальних прикметників: *Заболотне* (Зк., Ль., Крв.), *Заводне* (Жт.), *Загірне* (Зп., Ль., колишнє *Гельзендорф*, Хм., колишні назви *Воля Бабинська*, *Десерівка*), *Загірське* (См.), *Задільське* (Зк., Ль.), *Задорожнє* (Вн., Зп., колишні назви *Селянський*, *Труд*, Хрк.), *Закриничне* (Хм.), *Закупне* (Хм.), *Залінійне* (Хрк.), *Залісне* (АРК, колишнє *Юраки-Каралез*, Днц., Лг., См.), *Заліське* (Чрк., колишнє *Юзефівка*), *Залужнє* (Вл., колишнє *Вуйковичі*, Вн., колишнє *Новоселиця-Залужна*, Жт., колишнє *Людвиківка*, Пл.), *Залуцьке* (См. (2), *Заміське* (Хрк.), *Заозерне* (АРК, колишнє *Яли-Мойнак*, Вл., колишнє *Переиша*, Вн., колишнє *Паланка*, Хрс. (2), *Занивське* (Вл.), *Запереводське* (Чрн.), *Запорізьке* (Днп. (6), Днц., Зп. (2), Лг., Хрк.

(2), Хрс., Чрн.), *Зарайське* (Лв.), *Зарічне* (АРК (3), колишнє *Камаджи*, колишнє *Томай*, колишнє *Шухмай*, Вн., Днп. (2), Днц. (2), колишнє *Попівка*, було перейменовано на *Кірове*, *Кіровськ*, Зк., Зп. (3), колишнє *Григорівка*, Лв. (2), колишні назви *Ляховичі Зарічні*, *Ляховичі Підгірні*, Лг. (2), Мк. (2), Од., Рв. (3), колишні назви *Погост*, *Погост Зарічний*, См. (4), колишнє *Вишівка*, було перейменоване на *Октябрське*, Хрк. (3), колишнє *Петрівське*, колишнє *Крупської*, Хрс. (2), колишнє *Тельмана*, колишні назви *Шкуруно*, *Блакитне*), *Зарукавне* (Чрн., колишні назви *Грос-Вердер*, *Біловежі-І*, *Марківське*) та ін. У структурі окремих збережено архаїчні або діалектні форми: *Заборче* (Жт.), *Задовже* (Рв., колишнє *Шпикатівщина*), *Закерничне* (ІФ), *Залісоче* (Вл.). Деяким ойконімам досі властиві сліди русифікації: *Запрудне* (АРК, колишнє *Дегірменкой*), *Зарощенське* (Днц.).

Об'єктом, відносно розташування якого здійснювалася номінація нових поселень або перейменування колишніх, подекуди є гідронім: *Задністрянське* (ІФ, колишнє *Вуглева*, пор. р. *Дністер*), *Задонецьке* (Хрк., пор. р. *Сіверський Донець*), *Запільське* (Пл., пор. р. *Псел*), *Заслучне* (Хм., колишнє *Волиця*, пор. р. *Случ*), *Заудаївське* (Чрн., колишнє *Дворець*, пор. р. *Удай*).

Другу групу “задніх” ойконімів із початковим **За-** утворено від апелятивів на зразок *залісся*, *залужжся*, яким уже в праслов'янській мові було властиве значення просторовості [2, с. 253], тому вони й були використані для іменування поселень із виразною локативною характеристикою. Сюди належать давні ойконіми, сьогодні фонетично унормовані згідно з чинним правописом: *Забережжся* (ІФ), *Забілоччя* (Жт., пор. р. *Білка*), *Забір'я* (Кв., Лв.), *Заболоття* (Вл. (3), Лв., (2), Рв. (3), Чрн.), *Забріддя* (Жт.), *Закриниччя* (Вн., Жт., Хм.), і новіші, часто штучно утворені за архаїчним взірцем. Баземами для останніх слугували гідроніми: *Забужжся* (Вл., пор. р. *Західний Буг*, Вн., пор. р. *Південний Буг*, Лв. (2), колишнє *Лани Німецькі*), *Задністрія* (Лв., пор. р. *Дністер*), *Заорілля* (Днп., пор. р. *Оріль*), *Заслуччя* (Рв., пор. р. *Случ*), *Запілья* (Пл. (2), См., пор. р. *Псел*), *Засулля* (Пл., См., колишні назви *Шпетина*, *Гребля*, *Сульські хутори*, пор. р. *Сула*), *Зауддя* (Хрк., пор. р. *Уда*); ойконіми: *Забуччя* (Кв., пор. с. *Буча*); мікротопоніми: *Забужня* (Кв.), *Закомар'я* (Лв.), *Залюття* (Вл.) та ін.

Простір, окреслений за межами природно-географічного об'єкта, відбито також в ойконімах, утворених за схемою ‘**За-** + апелятив’. Такий апелятив є, як правило, географічним терміном і виступає у формі називного відмінка однини або множини: *Забара* (Вл., Вн., Жт. (2), Рв., Тр.), де *бара* ‘мочар, багно, болото’ [12, с. 49], пор. *бар* ‘мокре місце між узгір'ями; глибокий, стрімкий яр’ [7, с. 215], *Заболото* (Лв.), *Забрід* (Лв. (2), Хм.), *Загора* (Лв., Рв.), *Загорб* (Зк. (2), *Задоліна* (Вл.), *Закичера* (Лв.), де *кичера* ‘гора, покрита лісом, крім вершини; крута гора, заросла лісом; вершина гори’ [7, с. 231], *Залиман* (Лг., Хрк.), *Заміст* (Хрк.), *Замлинок* (Рв.), *Замогіла* (Чрв.), *Заострів* (Кв.), *Заріка* (Вл., Лв.); *Забари* (Мк., Од.), *Заберізки* (Тр.), *Забірки* (Рв.), *Забрідки* (Пл.), *Заброди* (Хрк.), *Заверхи* (Лв.), *Загаї* (Вл.), *Загорби* (Лв.), *Заліси* (Вл.), *Заліски* (Жт., Лв.), *Замости* (Вл.) та ін. Не виключено, що на час творення таких ойконімів їхніми локативними мотиваторами були не апелятиви, а однойменні мікротопоніми, як для назв поселень *Залісиця* (Вл.), *Залокоть* (Лв.), або гідроніми: *Заверециця* (Лв., колишнє *Цунів*, пор. р. *Верециця*), *Заворскло* (Пл., структурно дооформлене фінальним **-о** для узгодження з іменником середнього роду, пор. р. *Ворскла*), *Залужва* (ІФ, пор. р. *Лужва*), *Заприп'ять* (Вл., пор. р. *Прип'ять*).

Вказівку на місце розташування поселення вбачаємо і в ойконімах, які формально утворено за допомогою поліфункціонального суфікса **-іvk-а**, присвійного форманта **-іv (-ов-е)** чи навіть архаїчного **\*-jъ**. Можна розмірковувати про ймовірну посесивність чи топографічність таких ойконімів, однак, гадаємо, що насправді вони тільки дооформлені відповідними словотвірними засобами, а первісно давали відповідь на питання, за яким мікро- чи гідрооб'єктом засновано поселення: *Заайдарівка* (Лг.), *Заболотівка* (Тр.), *Завалівка* (Кв.), *Загорівка* (Вл., См., Чрн., колишнє *Барахівщина*, було перейменовано на *Пам'ять Леніна*), *Загорянівка* (Хрс.), *Заграбівка* (Лв.), *Загрунівка* (Пл.), *Задубрівка* (Чрв.), *Запарівка* (Хрк.), *Затисівка* (Зк., колишнє *Чума*); *Заболотів* (ІФ), *Заболотове* (См.), *Завалів* (Тр.),

*Заіванове* (Вл.), *Заланів* (ІФ), *Залухів* (Вл.); *Забереж* (Зк., було перейменоване на *Жовтневе*), *Заболоть* (Жт. (2)), *Забрідь* (Зк. (2)) та ін.

Окремо виділяємо групу поселень України, в назвах яких локативна ознака відбита опосередковано. Йдеться про так звані відлокально-етнічні ойконіми. Назви таких населених пунктів постали внаслідок перенесення на них іменування людей за місцем їхнього поселення. Такі твірні апелятиви було оформлено суфіксами **-ан-и /-ян-и, -івц-і, -инц-і, -ц-і**. Розглядаючи ці ойконіми серед локативних, важливо виокремити дві ознаки. По-перше, ойконім, до прикладу, *Заболото* містить у собі пряму вказівку на розташування поселення за конкретним географічним об'єктом – *за болотом*, а назва поселення *Заболотці* вказує на людей, які поселилися *за болотом*, тобто простір у таких назвах означено опосередковано через суб'єктів освоєння території. По-друге, в ойконімі, наприклад, *Болотівці* < *болотівці* < 'ті, що оселилися на (біля) болота' визначальною є топографічна ознака (людиною освоєно територію *болота*), а в ойконімі *Заболотівці* вирішальною залишається просторова ознака (людиною освоєно територію *за болотом*). Тому назви населених пунктів, утворені за схемою 'За- + локально-етнічна назва', зараховуємо до локативних з опосередкованим відтворенням простору, який заселено за природно-географічним об'єктом. Це ойконіми *Забаряни* (Пл.), *Забіляни* (Вн., Чрк.), *Заболотинці* (Рв., колишнє *Кнерути*), *Заболотівці* (Лв.), *Заболотці* (Вл. (2), Лв.), *Заборознівці* (Хм.), *Загайці* (Тр.), *Загірці* (Лв., Тр., Хм.), *Загоряни* (Хм.), *Задністряни* (Лв., колишнє *Голодівка*), *Задубрівці* (ІФ), *Залісці* (Вл. (2), Тр. (2), Хм.), *Залужани* (Лв. (3), колишнє *Нойгоф*, колишнє *Вацевичі*, колишнє *Татари*, См.), *Замшани* (Вл.), *Зарічани* (Жт., колишнє *Псица*), *Зарожани* (Чрв.), *Зарудинці* (Вн., Жт.), *Заставці* (Тр., Хм.).

Локативному параметрові *передній* в ойконімії відповідає модель 'Під- + ...'. Вони оформлені такими ж способами, як і деривати моделі 'За- + ...'.

Назви, утворені внаслідок субстантивації та онімізації прикметників з префіксом **Під-**, вживано для об'єктивації вказівки щодо розташування поселення під (перед) *гаєм, горою, гóродом* або *горóдом, дубами, замком, липами, лісом, лугом, полем, степом*: *Підгайне* (Кв., колишнє *Ханів*, Рв., Чрн.), *Підгірне* (АРК (2), колишнє *Календо*, Вл., колишнє *Малі Березолупи*, Днп. (2), Днц., Зк., Зп. (4), колишнє *Карачекрак*, колишнє *Штутгарт*, Лв., колишнє *Унтерберген*, Лг., Од. (3), колишнє *Кульм*, Пл. (2), Хм., колишнє *Жеребки*, Чрн. (2), *Підгородна* (Мк.), *Підгородне* (Вл., колишнє *Підгородненська Волька*, Днп., колишнє *Богородицькі хутори*, Днц., Жт., Лв., Тр., колишні назви *Підгородичі, Янівка, Іванівка*), *Піддубне* (Днц., Крв., Лв.), *Підзамче* (Рв.), *Підлісне* (Вн. (4), колишнє *Майдан Супрунівський* (4), Днп., Жт., колишні назви *Вольвахівка, Вольварівка, Зелена Поляна*, Крв., колишні назви *Лісницьке, Лісницький шанець, Федвар*, Лг., Мк., колишні назви *Димівка, Малинівка*, Рв., Тр. (3), колишнє *Шумляни Малі*, колишнє *Малі Фільварки*, колишнє *Дрищів*, Хрк., колишні назви *Колонтовка, Новий Париж*, Хм., Хрс., Чрн., колишнє *Церковище*), *Підлужне* (Рв.), *Підстепне* (Хрс.), а також під (перед) місцевістю *високою, довгою, сухою, темною*: *Підвисоке* (Вн., ІФ, Крв., Лв., Рв., Тр., Хрк.), *Піддовге* (Лв.), *Підсухе* (Лв.), *Підтемне* (Лв.).

Друга група ойконімів, які вказують на розташування поселення під (перед) конкретною місцевістю чи географічним об'єктом, – оніми, утворені за давньою словотвірною схемою 'під- + апелятив / онім + \*-ъје', або сучасні новотвори аналогічної структури ('під- + апелятив / онім + фінальне -я'), постали в результаті морфологічної деривації або шляхом онімізації однойменних апелятивів: *Підбережжя* (ІФ), *Підбереззя* (Вл.), *Підбір'я* (ІФ), *Підбороччя* (Вл.), *Підвиння* (ІФ), *Підгаття* (Вл.), *Підгір'я* (Вл., ІФ, колишні назви *Ляхівці, Бистриця*, Лв. (2), колишнє *Волохи*, Мк., Пл.), *Підгороддя* (ІФ), *Підлисса* (Лв.), *Підлісса* (Вл., колишнє *Мельники*, ІФ (2), колишнє *Пациків*, Кв., Лв. (2), Тр., Хм.), *Підлужжя* (Днп., ІФ, Рв.), *Підмихайля* (ІФ), *Підтиліп'я* (Тр., Хм.), *Підполоззя* (Зк.), *Підріжжя* (Вл.), *Підріччя* (Вл.), *Підруддя* (Жт.), *Підсулля* (См.), *Підцир'я* (Вл.).

Зримо окреслюють феномен ословлення простору ойконіми, деривовані за схемою 'Під- + апелятив': *Підгай* (Рв.), *Підгать* (Лв.), *Підгора* (Пл., Тр.), *Підгорб* (Зк., колишні назви *Гетьфорк, Барвінок*), *Підзамочок* (Тр.), *Підкамінь* (ІФ, Лв.), *Підлиман* (Хрк.), *Підлипки* (Рв.),

*Підліси* (Вл.), *Підліски* (Вл., ІФ, колишнє *Нягрин*, Лв. (2), Рв., Хм., було перейменоване на *Ленінське*), *Підлуки* (Пл.), *Підмогилка* (Лв.), *Підмонастир* (Лв.), *Підмонастирок* (Лв. (2), *Підпечери* (ІФ), *Підріка* (Лв.), *Підруда* (Тр.), *Підсадки* (Лв.), *Підсмереки* (Лв.), *Підставки* (Лв., См., Чрк.). Коло таких ойконімів розширено утвореннями за взірцем ‘**Під-** + ойконім’: *Підвелідники* (Жт., пор. *Нові Велідники*, *Старі Велідники* (Жт.), *Підвиноградів* (Зк., колишнє *Ардовець*, пор. *Виноградів*), *Підволочиськ* (Тр., колишнє *Волочище*, пор. *Волочиськ*), *Підгаврилівка* (Днп., пор. *Гаврилівка*), *Підостапи* (Жт., пор. *Остапи*), *Підсинівка* (Вл., пор. *Синове*), *Підциурків* (Рв., пор. *Цурків*), *Під’язівні* (Вл., пор. *Язавні*).

“Передні” ойконіми, як і “задні”, могли бути штучно дооформлені ойконімоформантами, але ключовою в утвореній назві залишається просторова ознака: *Підгорівка* (Лг., Пл.), *Піддубівка* (Чрн.), *Підлісівка* (Вн. (2), *Підліснівка* (См.), *Підлозіївка* (См.); *Підсоснів* (Лв.).

До локативних ойконімів з опосередкованим відтворенням простору, заселеного під природно-географічним об’єктом, зараховуємо назви населених пунктів, утворені за схемою ‘**Під-** + локально-етнічна назва’: *Підберізіці* (Лв., Тр.), *Підбірці* (Лв.), *Підвербці* (ІФ), *Підгайці* (Вл. (2), Крв., колишнє *Мамайка*, Лв., Рв., Тр. (2), *Підгайчики* (ІФ, Лв. (2), Тр. (2), *Підгірці* (Кв., Лв. (3), Рв.), *Підгородці* (Лв.), *Піддністряни* (Лв.), *Піддубці* (Вл., Хм.), *Підлитці* (Лв.), *Підлозці* (Рв.), *Підмостичі* (Лв.).

Широко засвідчені серед українських ойконімів локативні назви поселень з атрибутивними компонентами *верхній* – *нижній*. Л. Масенко простежила сліди бінаризму, збережені в співвідношенні топонімів із семантикою *верх*, *гора* – *низ*, *діл*, починаючи від давньоруського періоду [8, с. 83–88]. Я. Редьква, розглянувши бінарні опозиційні пари *верхній* (*вищій*, *вижній*, *горішній*) – *нижній* (*долішній*, *нижчий*) – *середній* на означення розмірно-просторових характеристик у західноукраїнській історичній ойконімії, вказав на зростання з другої половини XIV ст. кількості населених пунктів [9, с. 269], що і призвело до збільшення назв із просторовими атрибутами.

Просторова опозиція ойконімів з означеннями *верхній* (*горішній*) – *нижній* (*долішній*) або компонентами *верхньо-*, *нижньо-* окреслена двома основними чинниками: *верхнє* – *нижнє* розташування на території (*верх* – *низ*), тобто “пов’язана з просторовою вертикаллю” [1, с. 92], та *верхнє* – *нижнє* розташування відносно течії річки, за якого може виражатися “як абсолютна ознака – розташування об’єкта у верхів’ї або в пониззі рік, так і відносна ознака – розташування об’єкта вище або нижче від іншого за течією” [1, с. 92].

Серед ойконімів України сьогодні побутує 45 бінарних пар з опозицією *верхній* – *нижній* і три пари з компонентами *горішній* – *долішній*. Атрибутивний компонент узгоджується з опорним у чоловічому роді: *Верхній Бистрий* – *Нижній Бистрий* (Зк.), *Верхній Бишкін* – *Нижній Бишкін* (Хрк.) та ін.; у жіночому: *Верхня Білка* – *Нижня Білка* (Лв., колишні назви *Білка Шляхецька*, *Білка Королівська*), *Верхня Будаківка* – *Нижня Будаківка* (Пл.) та ін.; у середньому: *Верхнє Висоцьке* – *Нижнє Висоцьке* (Лв.), *Верхнє Гусне* – *Нижнє Гусне* (Лв.), *Горішнє Залуччя* – *Долішнє Залуччя* (ІФ) та ін.; у множині: *Верхні Ворота* – *Нижні Ворота* (колишні назви *Верхні Верецьки*, *Нижні Верецьки*, Зк.), *Верхні Гаї* – *Нижні Гаї* (Лв.) та ін.

Три опозиційні пари побутують з компонентами *верхньо-* – *нижньо-*: *Верхньодеревечка* – *Нижньодеревечка* (Лг.), *Верхньозаморське* – *Нижньозаморське* (АРК), *Верхньокурганне* – *Нижньокурганне* (АРК, колишні назви *Юркалі-Астма*, *Ашаги-Асма*).

Опозиційними ойконімами до низки назв поселень з компонентом *Верхній* (-с, -я), *Верхньо-* є безатрибутивні назви населених пунктів: *Верхнє Піщане* (См., колишнє *Парне*) – *Піщане* (См.), *Верхня Орілька* – *Орілька* (Хрк.), *Верхньоосикове* – *Осикове* (Днц.) та ін. У бінарних опозиціях до безатрибутивних ойконімів виступають і назви поселень з компонентом *Нижній-*, *Нижньо-*: *Нижнє Лозове* – *Лозове* (Днц.), *Нижні Головлі* (колишнє *Чеські Головлі*) – *Головлі* (Хм.), *Нижньобараниківка* – *Бараниківка* (Лг.) та ін.

Опозицію *верхній* – *нижній* почасти доповнено ойконімами з компонентами *середній*, однак останніх зафіксовано незначну кількість. Вони побутують у парі з такими, які мають у своєму складі означення *Верхній*: *Верхнє Водяне* – *Середнє Водяне* (Зк., колишні назви *Вишня*

*Апша, Середня Апша), Верхній Майдан – Середній Майдан (ІФ); компонент Нижній: Нижній Бурлук – Середній Бурлук (Хрк.) та в групі з обома компонентами: Ви́жній Березів – Нижній Березів – Середній Березів (ІФ).*

Розташування поселення між двома об'єктами відбито і в ойконімах із компонентами **Межи-** / **Між-**. У просторовому вимірі – це оніми, ідентичні назвам поселень з атрибутивом *Середній*. Три такі назви населених пунктів утворено внаслідок субстантивзації та омонімізації прикметників із префіксом **Між-**: *Міжводне* (АРК, колишнє *Ярилгач*), *Міжгірне* (АРК, колишнє *Яни-Лез*), *Міжколодяжне* (Крв.), інші – за схемою поєднання префікса **Межи-** / **Між-** з апелятивом, мікротопонімом, ойконімом, гідронімом: *Межиброди* (Лв.), *Межигай* (ІФ), *Межигір* (Хм., колишнє *Рожалівка*), *Межигірка* (Вн., Чрк.), *Межигори* (Лв.), *Межирів* (Вн.), *Межиріч* (Днп., Зп., Рв., См., Чрк.), *Межирічка* (Жт. (3), Крв.), *Межиріччя* (Лв. (2), колишнє *Порхач, Шевченкове*); *Межисить* (Вл.); *Міжброди* (Чрв.).

Назви поселень *Межигір'я* (Лв., Тр.), *Міжгір'я* (АРК, Вл., колишнє *Волиця*, Зк., колишні назви *Волове, Волове поле*, ІФ, колишнє *Майдан*, Пл., Хм.), *Міжлісся* (Вл., колишнє *Владиславівка*, Вн., колишнє *Голодки*), *Міжріччя* (АРК, колишнє *Ай-Серез*, ІФ, колишнє *Чолгани*) – ойконіми, у семантиці яких закладено таку ж міжоб'єктну просторову ознаку, як і в сполонізованому *Меджибіж* (Хм., первісно *Межибожсье*).

Якщо для номінації мікротопонімів ключовими, крім названих просторових ознак, визначають ще опозицію *близький – далекий*, то в ойконімії України така характеристика простору засвідчена мінімальною кількістю онімів, до того ж дуже часто штучними, “кабінетними”: *Ближнє* (АРК (3), колишнє *Берекет*, колишнє *Бай-Буга*, колишнє *Кокчора-Кият*, Днц., Чрн.), *Ближньогородське* (АРК, колишні назви *Джанкой Німецький, Дейч-Джанкой, Узун-Сакал, Нов-Джанкой*), *Далеке* (АРК (2), колишнє *Чагалтай-Татарський*, колишнє *Ески-Камшили*, Зп., колишні назви *Молодики, Далекий*, Крв., Хрк.), *Дальнє* (АРК, колишнє *Бурчи*, Днп., Днц., Хрк., Хрс.), *Дальня Шебелинка* (Хрк.).

Опозиція *правий – лівий* засвідчена ойконімами *Лівобережна Сокілка* та *Правобережна Сокілка* (Пл., колишнє *Сокілка*) і назвою поселення *Правобережне* (Днп., розташоване на правому березі Кам'янського водосховища).

Орієнтація *за частинами світу* в ойконімах також поодинокі і переважно штучні: *Західне* (Днп., Крв., Лг. (3), *Західний* (Лг. (2), *Південне* (Днп., Днц., Зп., (2), Од., Хрк. (2), *Північне* (Днц., Зп., См.), *Схід* (Крв.), *Східне* (Днп., Зп., Хрс., Чрн.). Неприйнятними з погляду норм українського слововжитку є іменовані або перейменовані в 40-х роках минулого століття назви поселень *Восточне* (АРК, колишнє *Уч-Кую*, Чрн.), *Восход* (АРК (2), колишнє *Найлебен*, Днц., Зп., колишнє *Петрівське*), *Северне* (АРК, колишнє *Джеппар*, колишні назви *Джелял, Адамсфельд*, колишнє *Чагалтай Німецький*, Днц. (2), *Северний* (Лг.), *Северо-Гундорівський* (Лг.), *Северодонецьк* (Лг., колишнє *Лисхімстрой*), *Южна Ломуватка* (Лг.), *Южне* (АРК (2), колишнє *Джага-Седжевут*, колишнє *Султан-Сала*, Днп., Од., Чрн., колишнє *Туркеновка*, Крв.), *Южноукраїнськ* (Мк., колишнє *Костянтинівка-2*) і, очевидно, *Западне* (Хрк.), хоча й уживається воно тепер із наголосом на останньому складі.

Зовсім не засвідчена в українській ойконімії опозиція *початок – кінець*. Назва єдиного поселення, що, відразу зазначимо, помилково асоціюється з ‘кінцем поля’ чи ‘кінцем Польщі’ (позаяк північніше йшли володіння татарської орди) – *Кінецьпіль* (Мк.), – насправді відантропонічне утворення і пов'язане воно з прізвиськом Станіслава *Конецьпольського*, польського магната, який мав численні маєтки на Брацлавщині [6, с. 102]. Щоправда сюди можемо зарахувати чотири ойконіми: два відсубстантиви *Крайнє* (АРК, колишнє *Теший*, Зк.) та дві атрибутивні назви поселень: *Крайня Деражня* (Жт.), *Крайня Мартинка* (Зк.).

До ойконімів, в іменуванні яких закладено вказівку на простір, тісно примикають назви поселень, у яких просторові відношення конкретизовано місцем розташування. Це новітні деривати, що, як правило, не мають історичних аналогів, утворені семантичним способом, унаслідок субстантивзації та онімізації апелятива з префіксами **На-**, **Над-**, **По-**, **При-**. Йдеться про назви поселень *Набережне* (АРК, Днп., Днц., колишнє *Ватнерфельд*, Зп., ІФ,

колишне *Библо*, Од., Пл., Рв., колишне *Новосілки*, См., Тр., колишне *Повія*, Чрн.), *Нагірна* (Чрк., колишне *Глинка*), *Нагірне* (АРК, колишне *Махульдюр*, Днц., Зп., Крв. (2), Лв., колишні назви *Пакість*, *Угерці Заплптинські*, *Аннаберт*, Лг., колишне *Картушине*, Од. (2), колишне *Карагач*, Пл., колишне *Піщане*, Рв., колишне *Ульбарів*, Хрк. (2); *Надбузьке* (Мк.), *Наддніпрянське* (Хрс.), *Наддністрянське* (Вн., колишне *Березова*), *Надліманське* (Од., колишне *Гараголь*), *Надрічне* (Вл., Од., Тр., колишні назви *Дрищів*, *Хатки*), *Над'ярне* (Од., См.); *Побережне* (Вн., колишне *Зарудинці*, Лв., колишне *Ятвяги*); *Приазовське* (Зп., Днц.), *Прибережне* (АРК (2), колишне *Кара-Тьобе*, Вн., колишне *Казимирівка*, Днц., Жт., колишне *Пустоха*, Од.), *Приборжавське* (Зк., колишне *Задне*), *Прибузьке* (Вн., Мк. (2), Хм.), *Привочанське* (Днп., колишне *Прусенівка*), *Привокзальне* (См. (2), Хрк.) та ін.

Новітні деривати з префіксом **На-**, **Над-**, **По-**, **При-** утворені за традиційними ойконічними схемами, декларують, як правило, побутування поселень на берегах річок або на території певних географічних об'єктів: *Набруска* (Вл.), *Надвисся* (Чрк.), *Надросся* (Вн., колишне *Жидівці*, було перейменовано на *Чапаєвка*), *Надросівка* (Кв.); *Побережжя* (ІФ), *Побережка* (Кв.); *Прибірськ* (Кв.), *Приборівка* (Вн.), *Прибужжя* (Мк., колишні назви *Акмечетка*, *Ак-Мечеть*), *Привороття* (Жт., Хм.), *Пригір'я* (Хрс., колишне *Алтонау*), *Пригородок* (Чрв.) та ін.

**Висновки.** Отже, аналіз сучасної ойконімії України дозволив виокремити цілу низку назв поселень, характерною ознакою яких є просторова мотивація. До найчастотніших просторових показників належать пари *передній – задній* та *верхній – нижній*. Локативній характеристиці *задній* відповідає модель ‘**За-** + ...’, параметрові *передній* – модель ‘**Під-** + ...’. Широко засвідчені в українській ойконімії назви поселень з атрибутивними компонентами *верхній (горішній) – нижній (долішній)*. В ойконімах із префіксами **На-**, **Над-**, **По-**, **При-** просторові відношення конкретизовано вказівкою на місце розташування поселення. Просторові ознаки *близький – далекий*, *правий – лівий*, *початок – кінець*, *середній* та *орієнтація за частинами світу* в ойконімії України відбито мінімальною кількістю пропріативів.

Простір як лінгвокультурологічну характеристику нинішніх ойконімів найчастіше засвідчено в нових назвах поселень, що з'явилися на географічній карті України від середини минулого століття. Однак виникли такі оніми не на голому місці: всеслов'янська поширеність та архаїчні моделі, унормовані сучасними фонетико-словотвірними законами, вказують на історичну тяглисть відбиття простору в назвах заселених людиною об'єктів.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Березович Е. Л. Топонимия Русского Севера: этнолингвистические исследования. Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1998. 338 с.
2. Бучко Г., Бучко Д. Исторична та сучасна українська ономастика : вибрані праці. Чернівці : Букрек, 2013. 456 с.
3. Гак В. Г. Языковое преобразование. Москва : Языки рус. л-ры, 1998. 768 с.
4. Замятин Д. Н. Культура и пространство. Моделирование географических образов. Москва : Знак, 2006. 488 с.
5. Карпенко О. П. Старожитності Житомирщини XV – XVI ст. (на матеріалі ойконімії). *Мовознавство*. 2010. № 1. С. 37–44.
6. Лобода В. В. Назви населених пунктів Правобужжя. *Власні назви і відтопонімні утворення Інгло-Бузького межиріччя*. Київ, 1977. С. 76–138.
7. Марусенко Т. А. Материалы к словарю украинских географических апеллятивов (названия рельефов). *Полесье*. Москва, 1968. С. 206–255.
8. Масенко Л. Т. До питання про опозицію “верх, гора – низ, діл” у давньоруській топонімії. *Давньоруська ономастична спадщина в східнослов'янських мовах*. Київ, 1986. С. 83–88.



9. Редьква Я. Бінарні опозиційні пари верхній (вищий, вижній, горішній) – нижній (долішній, нижчий) – середній на означення розмірно-просторових характеристик у західноукраїнській історичній ойконімії. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Мовознавство*. Тернопіль, 2017. Вип. 1 (27). С. 266–272.
10. Українська мова : енциклопедія / редкол.: В. М. Русанівський та ін. Київ : “Українська енциклопедія” імені М. П. Бажана. 2004. С. 322.
11. Флоренский П. А. Анализ пространственности и времени в художественно-изобразительных произведениях. *Статьи и исследования по истории философии искусства и археологии*. Москва : Мысль, 2000. С. 112.
12. Шульгач В. П. Ойконімія Волині : етимологічний словник-довідник. Київ : “Кий”, 2001. 189 с.

УДК 81:659.123-055=111

DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2018-1-14>

## **ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СПРИЙНЯТТЯ РЕКЛАМНОГО СЛОГАНУ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНИХ ВЕБ-РЕСУРСІВ)**

Мачульська К. Я., аспірант

*Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки  
просп. Волі, 13, Луцьк, Україна*

k.machulska@lntu.edu.ua

Стаття присвячена дослідженню гендерних особливостей сприйняття елементів рекламного дискурсу. У розвідці проаналізовано результати лінгвістичного інтерв'ювання носіїв англійської мови з опертям на стать респондентів. На основі цього аналізу підтверджено гіпотезу, що чоловіки та жінки роблять різні висновки щодо сприйнятого рекламного повідомлення.

*Ключові слова: гендерна лінгвістика, гендерні стереотипи, рекламний дискурс, лінгвістичне інтерв'ювання, прагматичний вплив.*

## **EXPERIMENTAL RESEARCH OF GENDER PECULIARITIES OF ADVERTISING SLOGANS PERCEPTION (ON MATERIALS OF ENGLISH WEB RESOURCES)**

Machulska K. Ya., graduate student

*Lesya Ukrainka Eastern European National University  
13 Volya Avenue, Lutsk, Ukraine*

The article is devoted to the study of gender peculiarities of the perception of advertising discourse elements. This article analyses the results of linguistic interviewing of English language native speakers from the aspect of respondents' gender. On the basis of this analysis, the hypothesis that men and women make different conclusions about perceived advertising messages has been confirmed.

In order to set the priorities for tactics for male and female subgroups of the respondents, we use the correlation coefficient. We calculate it as the relation between positive responses in male and female subgroups. We put obtained coefficients on the interval scale. The numeric limits of the interval scale are set from 0 to 100. We take point 1 as a starting point. If the coefficient is on the segment from 1 (1 → 0) in the downward direction, this indicates a greater number of positive responses to tactics from women if the coefficient is on the segment from 1 (1 → 100) in the direction of growth - from men. The minimum interval of approximation of the coefficient to starting point indicates the degree of universality of the use of communicative tactics for female and male audiences. An analysis of the results of our linguistic interviewing with a gender perspective points a significant difference between the preferences of advertising slogans of women and men.